

Bjørn Brænd

Gullrussen vil hjem til Nord-Østerdalen

Russekullet fra Tynset gymnas våren 1962, gullruss i år, møttes i sommer på Savalen fjellhotell. Det var det første kullet med både reallinje og engelsklinje. Skolen fikk en etterlengtet eksa-

mensrett det siste skoleåret for dette kullet.

Årets gullruss kan regnes blant pionerene på det unge Tynset gymnas da de møttes første skoledag i august 1959.

Gullrussen fra 1962 var samla på Savalen i 2012. Bak fra venstre: Jorun Marie Rye (Tolga), Erik Røe (Tyllaldalen), Randi Arnestad (Åmot), Per Kristian Bangen (Tynset), Leif Torgeir Nytrøhaug (Tynset), Bjørn Brænd (Sollia), Oddveig Aamo (Dalsbygda), Grete Evensen (Nytrøa), Olaug Jenny Brenneng (Tyllaldalen), Arne Kristian Horten (Tyllaldalen), Else Øien (Alvdal), Solveig Fiskvik (Tyllaldalen), Anton Faldet (Folldal), Gerd Johanne Langøien (Os), Egil Simensen (Os), Karin Ragnhild Kleven (Tolga). Foran: Øyvår Aaen (Tynset), Arvid Kåre Gjelten (Tynset), Jon Ole Hokstad (Tyllaldalen), Tor Leik Feragen (Os).

Før dem hadde det vært to årskull fra det private gymnaset på Holmen i 1958 og '59, og ett kull i det interkommunale gymnaset med avslutning i 1961.

Del av nasjonal skolehistorie

Undervisningsstatistikk for Norge 1962/63 ble lagt om i forhold til før. Det som i dag er videregående skole for alle, var den gang et knapphetsgode. Riktignok var det en økning i antall skoler fra 297 i 1951/52 til 314 i 62/63, men med forberedelser til loven om den nye linjedelte ungdomsskolen (1959) skjønnte politisk interesserte at det ville føre til at den tidligere realskolen etter hvert ble uaktuell. Av de 314 høyere allmennskolene var bare 4 % rene gymnas, 40 % var kombinerte skoler, dvs 125 på landsbasis. Av realskolene var 69 skoler treårige, bare 15 kombinerte skoler hadde et annet opplegg enn det normale med treårig realskole, Tynset med Hedmark fylkes eneste toårige statsrealskole, var én av dem. Tynset var dessuten ett av fylkets tre treårige gymnas.

Fra og med skoleåret 1951/52 hadde elevtallet økt fra år til år, med særlig sterk økning i femårsperioden 1957-62. I 1962 var det 43 000 (72 %) flere elever enn i skoleåret 1957/58. Økningen var sterkere på bygdene enn i byene. I 1962 gikk 48 % av elevene på reallinjen og 42 % på engelsklinjen. Av de andre linjene var naturfaglinjen størst.

Det skulle noe til å mønstre lærerkrefter til den store økningen, statistisk som høyere utdanning hadde vært. På landsbasis var av lærere i full stilling ca. halvparten lektorer, ca. 15 % adjunker,

27 % lærere eller faglærere med godkjent utdanning og 6 % lærere uten godkjent utdanning. Relativt sett var det blant mennene langt flere lektorer og adjunker enn blant kvinnene, derimot var det flere kvinner blant faglærerne. På Tynset var det 17 lærere i full stilling for skolens 12 klasser. I Hedmark var det 23 lærere uten godkjent utdanning.

I Hedmark var det 12 realskoler, 3 kombinerte realskoler/gymnas og 1 gymnas, i alt 16 videregående skoler. Ved tre av realskolene gikk elevene opp til eksamen som privatister. Av realskolene i Hedmark var én statsrealskole, ni fylkeskommunale og to private. Av de kombinerte skolene var én statlig, fire fylkeskommunale og i tillegg ett rent fylkeskommunalt gymnas. I 1962 var det i Hedmark 155 avgangselever på gymnas som alle gikk på skoler med eksamensrett.

Tynset gymnas var ett av flere som hadde sitt første eksamenskull i 1962. I Hordaland var for eksempel Sunnhordaland (senere Stord) et slikt gymnas, også det startet av framsynte folk i 1959 (ordfører Onar Onarheim) med finansiering av kommunen.

Østerdøler i strid om lokalisering

Med den nye skoleloven (1959) var det på slutten av 1950-åra lenge uklart hvor det nye gymnaset for Østerdalen skulle komme: Koppang eller Tynset. Det var komiteer i arbeid begge steder, men Tynset trakk det lengste strået takket være en komite med sorenskriver Peter A. Larsen, lektor Ivar Sagbakken og gardbruker og tidligere ordfører, Bergsvein Oldertrøen. Stortingsmann Reidar Aamo fra Dalsbygda har nok også

Russebilen i 1962 var en gammel Ford fra Tyllaldalen. Foto: forf. Reprø: Nordøsterdalsmuseet.

en del av æren for at gymnaset havnet i Fjellregionen.

Det var da også fra Fjellregionen at elevene kom til det nye gymnaset – rektor Sivert Tørring ringte personlig for å rekruttere elever som hadde gått ut av realskolen de siste par årene og ikke kommet videre på skoleveien. Til sammen fullført 37 elever de tre skoleårene. De kom fra Tufsingdalen i øst til Kvikne og Folldal i vest, Røros i nord og Sollia/Rendalen/Åmot i sør. Men naturlig nok var det flest fra Tynset og nabobyggene som kunne bo hjemme.

Hvem var de?

Det var en gruppe ungdommer som hadde mye til felles med hensyn til oppvekstvilkår og bakgrunn fra bygdene. De var født under krigen og vokste opp med omfattende rasjonering. De hadde stort sett erfart nøysomhet og visste at for familiene var skolegang et betydelig økonomisk løft og offer fra foreldre og søsken. Samfunnet var styrt av faste rammer, og de selv var unge, usikre uskyldigheter med stor respekt for foreldre, lærere og andre autoriteter.

Foreldrene drev for eksempel innen handel, pelsdyoppdrett, var lærere, bønder, gruvearbeidere, håndverkere,

småbrukere og andre arbeidsfolk fra ulike fag og yrker. Politisk sett dekket foreldregenerasjonen trolig hele spekteret av politiske partier – selv om det ikke er foretatt forskning som kan stadfeste det.

Hva ble de?

Noen hadde klare mål for videre utdanning og fortsatte fram til høyskole- og universitetsutdanning. Andre avtjente militærtjeneste før videre studier, mens noen ble raskt yrkesaktive innenfor ulike områder. Sivilingeniør, ingeniør innen bygg/anlegg, maskin, elektro og kjemi, utmarktekniker, planlegger, professor, kultursjef, kunstutstiller, fysioterapeut, bonde, journalist, laboratoriesjef, forlegger og lærer er blant yrkestitlene – mange ble lærere etter ett prøveår som erstatningslærer i fådelt skoler direkte fra gymnaset. Både utenriktjenesten, oljevirkosomheter og data-sektoren har hatt arbeidstakere fra russekullet '62.

Noen fikk ikke sin eksamen våren '62. De valgte ulike handlemåter for å fullføre, og sett i ettertid har disse elevene gjort evalueringsordningen fullstendig til skamme etter å ha hatt solide yrkeskarrierer helt til toppskiktet av norsk næringsliv, ja, endog internasjonalt. Ikke få har startet egne virksomheter som har gått bra.

Igjennom disse 50 åra har de seilt på alle sju hav, jobbet på de fleste kontinenter og skapt seg starten på spennede karrierer i land som USA, Tyskland og England, regioner som Midt-Østen, men likevel flest her hjemme i Sør-Norge. En folldøl fra kullet er bostatt i Australia.

Våre liv har ikke bare bestått av arbeid i egen eller andres tjeneste. Det ville ikke være å yte gruppa rettferdighet ikke å nevne alt det andre vi har drevet med. Med lærere som Ola Jonsmoen, Arve Østby, Ivar Sagbakken, Åshild Høyem Huseby og mange flere inspiratorer, er det ikke til å undres over at mange fra russekullet ble aktive kulturarbeidere og frivillige til samfunnstjeneste. Mange har vært aktive innen sang og musikk, både som utøvere i kor og orkester så vel som innen administrasjon og organisasjonsutvikling. Språk, kunst, håndverkstradisjon og lokalhistorie er fire gyldige stikkord. Flere er aktive skribenter av artikler og bøker, én er bunadsyer. Resultatlistene fra sport og idrett har vist gode plasseringer. Friluftsliv med jakt og fiske danner grunnlaget for gode skrøner i godt lag (nå også med rødvin). Støttekontakter og krisetelefonvakter kan derimot ikke fortelle hvor ille folk rundt oss kan ha det, men de yter en uvurderlig hjelp og støtte for dem det gjelder. Reiser og nye opplevelser under andre himmelstrøk fenger også oss med nordøsterdalsroen i blodet.

En gruppe egnet for studier?

Vi skal ikke glemme at hele åtte av elevene fra Tynset gymnas 1959-62 har gått bort, den første av kreft bare få år etter at vi skiltes på Tynset. Det er over 20 prosent, og kan virke som et høyt tall. Vi lærte å utvikle vår evne til å undre seg, være kritiske og stille spørsmål ved uventede konklusjoner. Når så mange som åtte av 37 er døde fra et årskull som stort sett var født i 1942, det var et okkupert land med en matforsyning som kunne være mangelfull for mange.

Gjenoppbyggingsåra ga heller ikke overflod av ernæring. Ser vi et resultat av langtidsvirkninger?

Gymnaset ble en treningsleir i omstilling og arena for grunnleggende endringsmestring. Voksenmodeller og lokalt yrkesliv med praktisk erfaring fra barnsben fra gruverbeid, håndverk, jord- og skogbruk, ble forlatt til fordel for yrker basert på teoretisk kunnskap og innsikt. Både gutter og jenter ble yrkesaktive med dobbeltarbeid yrke/hjem og større deltakelse i barnas frie oppvekst i forhold til deres egne erfaringer. Jentene har gjort selvstendige yr-

kesvalg, men har også hatt den klassiske rollen med omsorgsarbeid hjemme. Guttene har brutt med den klassiske mansrollen og deltatt med omsorgsarbeid hjemme i større grad enn fedrene gjorde. Kjøring av barn til treningsaktiviteter ble denne generasjonens pionerinnsetts.

Livet smiler ikke nødvendigvis til oss selv om vi har oppnådd å kunne utdanne oss og dermed få mer interessante arbeidsoppgaver, iallfall annerledes enn det som normalt ville ventet ungdom fra Nord-Østerdalen – rekruttering til yrker i jord- og skogbruk,

Fra russetoget 17. mai 1962, med æresruss sorenskriver Petter A. Larsen og russeprinsesse Hanna Kværnes i karjol, vokter av russepoliti Grete Evensen, bevæpnet med kjevl.
Foto: forf. Repro: Nordøsterdalsmuseet.

anleggsarbeid og transport, for jentene husmorrollen, omsorgsarbeid og kanskje arbeid på kontor eller i butikk. Blant gullrussen som møtte hverandre igjen etter alle disse åra, har de fleste mistet foreldre og andre nære pårørende fra oppvekståra, flere har mistet ektefeller/samboere og noen har mistet sine barn og unge voksne. Kroniske og alvorlige sykdommer er ikke ukjent.

Hva blir de?

Årets gullruss fra Tynset kom fra oversiktlig lokalsamfunn med sterke slektskapsbånd og solide og trygge nettverk. De er allerede i en globalisert verden der mange har etablert seg i nye og ukjente lokalsamfunn. De har kommet utenfra, etablert seg og kanskje brutt opp for ny flytting. Slektsbasen blir fjernere og nettverkene mer grovmasket.

Svært mange kjenner tydeligere at røttene er i Nord-Østerdalen. Flere har flyttet tilbake til Fjellregionen etter år i andre deler av Norge eller verden. Mange har skaffet seg fritidshjem på kjente trakter, og noen avslutter sin yrkesaktive periode og flytter som pensjonister tilbake til bygdene her nord.

50 år er en stor del av et menneskeliv. Men den gruppen som fant sammen i de tidlige åra på 1960-tallet skapte et fellesskap og vennerelasjoner som fortsatt er sterke – de finner tilbake til hverandre uten å kjenne seg som fremmede selv etter alle år. Det forteller at båndene som knyttes mens man er ung, er blant de viktigste i livet.

Gymnaskullet fra 1962 er seg bevisst vilken store gave samfunnet ga dem den gang – de fikk realisert drømmen om utdanning som generasjoner før

*Russepresident Arne Kristian Horten.
Foto: forf. Repro: Nordøsterdalsmuseet.*

dem også drømte, men som for de fleste ble med drømmen. Sommert opp så har årets gullruss fra Tynset også betalt tilbake etter evne med 40-50 års aktivt arbeid, aktiv deltakelse i politikk og frivillig innsats i kulturlivets mange lag og foreninger. Nå er de fleste spreke og aktive pensjonister. Noen har fortsatt arbeidsrett, men ikke arbeidsplikt.

Om forfatteren

Bjørn Brænd, f. 1942 i Sollia, har vært skogsarbeider, russ fra Tynset gymnas 1962, senere realfagstudier ved Universitetet i Oslo, forlagsredaktør og forlegger siden 1967. Forfatter av lærebøker, Bygdebok for Sollia 1-3, samt flere bøker og artikler om lokalhistoriske emner. Mottatt Atnbrufossen vannbruksmuseums Fosseprisen 2010.